

Deportacje Polaków
i obywateli polskich do **Kazachstanu**
w latach 1936–1941

Deportacje Polaków i obywateli polskich do **Kazachstanu** w latach 1936–1941

**Dokumenty ze zbiorów Archiwum Prezydenta
Republiki Kazachstanu**

Wstęp i opracowanie

Dmitriy Panto

Tłumaczenie materiałów źródłowych

Bogusław Żyłko

Gdańsk 2019

Recenzenci: dr hab. Daniel Boćkowski, prof. UwB,
dr hab. Albin Głowacki, prof. UŁ

Redaktor prowadzący: Agata Piedziewicz

Redakcja: Anna Niwińska

Korekta: Joanna Cybula, Natalia Maliszewska

Indeksy: Natalia Maliszewska

Projekt okładki i stron tytułowych: Magdalena Błażków Kreacja Pro

Na okładce: zdjęcie ślubne Jana i Emilii Korzeniewskich, wykonane w 1930 r.
we wsi Majdan w obwodzie żytomierskim, przed deportacją do Kazachstanu
(Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku)

Copyright © 2019 by Author and Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

ISBN 978-83-65957-14-6

WYDAWCA

Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku
pl. W. Bartoszewskiego 1, 80-862 Gdańsk
tel. +48 58 766 83 62, +48 58 766 83 63
e-mail: wydawnictwo@muzeum1939.pl
www.muzeum1939.pl

Skład i łamanie:

GRAFIKO, Krzysztof Pałubicki

Druk i oprawa:

Petit Skład–Druk–Oprawa Wojciech Guz i Wspólnicy Spółka Komandytowa
Lublin

Spis treści

Wstęp	15
Deportacje Polaków i obywateli polskich do Kazachstanu w latach 1920–1950	18
Deportacje Polaków do Kazachstanu do 1939 r.	31
Dokumenty	31
Nr 1 1935 lipiec 15, [bm.] – Informacja NKWD dotycząca wysiedlenia kułaków i elementów antysowieckich w pierwszej połowie 1935 r.	31
Nr 2 1936 styczeń 16–luty 23, Ałma-Ata – Projekt uchwały Kazachskiego Krajowego Komitetu WKP(b) dotyczącej deportowanych z Ukrainy	34
Nr 3 1936 styczeń 16–luty 23, Ałma-Ata – Notatka służbowa dotycząca przesiedlenia 15 tys. gospodarstw	38
Nr 4 1936 luty 16, Ałma-Ata – Uchwała Kazachskiego Krajowego Komitetu WKP(b) i Rady Komisarzy Ludowych KazSRS dotycząca deportowanych z Ukrainy	44
Nr 5 1936 marzec 5, [bm.] – Notatka służbowa ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Genryha Jagody dla wiceprzewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRS Własa Czubara dotycząca planu osiedlenia deportowanych z USRS w obwodzie karagandyjskim KASRS	48
Nr 6 1936 marzec 15, Kijów – Uchwała Biura Politycznego Komitetu Centralnego WKP(b) Ukrainy dotycząca realizacji uchwały KC WKP(b) z 17 stycznia 1936 r. o przesiedleniu do Kazachstanu	51

Nr 7	1936 kwiecień 2, Kijów – Fragment protokołu posiedzenia komisji ds. przesiedlenia Komitetu Centralnego WKP(b) Ukrainy dotyczący przesiedlenia do Kazachstanu 15 tys. gospodarstw z obwodów kijowskiego i winnickiego	52
Nr 8	1936 kwiecień 28, Moskwa – Uchwała Rady Komisarzy Ludowych ZSRS dotycząca wysiedlenia z USRS 15 tys. polskich i niemieckich gospodarstw i osiedlenia ich w obwodzie karagandyjskim KASRS	54
Nr 9	1936 maj 13, Kijów – Uchwała Biura Politycznego Komitetu Centralnego WKP(b) Ukrainy dotycząca udzielenia kołchozom kredytów na rzecz rozliczeń z deportowanymi do Kazachstanu	59
Nr 10	1936 maj 14, Kijów – Uchwała Biura Politycznego Komitetu Centralnego WKP(b) Ukrainy dotycząca przesiedlenia do Kazachstanu rodzin pochodzących z wysiedlanych wiosek, które wcześniej przeniosły się do miast	60
Nr 11	1936 maj 15, Kijów – Uchwała Biura Politycznego Komitetu Centralnego WKP(b) Ukrainy dotycząca transportu osób przesiedlanych do Kazachstanu na stacje załadowania	61
Nr 12	1936 czerwiec 16, [bm.] – Raport naczelnika Gułagu Matwieja Bermiana sporządzony dla ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Genryha Jagody dotyczący środków powziętych w celu rozsiedlenia rodzin z Ukrainy	62
Nr 13	1936 lipiec 14, [bm.] – Uzupełnienie do raportu naczelnika Gułagu Matwieja Bermiana sporządzonego dla ludowego komisarza NKWD Genryha Jagody, dotyczącego środków powziętych w celu rozsiedlenia rodzin z Ukrainy	66
Nr 14	1936 lipiec 17, Pietropawłowsk – Pismo sekretarza Karagandyjskiego Komitetu Obwodowego WKP(b) Maksima Ammosowa do sekretarza Komitetu Centralnego WKP(b) Iosifa Stalina w sprawie trudności z zakwaterowaniem deportowanych z Ukrainy	69

Nr 15	1936 lipiec 19, [bm.] – Informacja zastępcy przewodniczącego Komisji Kontroli Sowieckiej przy Radzie Komisarzy Ludowych ZSRS Zachara Bielerńskiego dla przewodniczącego RKL ZSRS Wiaczesława Mołotowa na temat problemów organizacyjnych podczas wysyłania deportowanych z Ukrainy do Kazachstanu	71
Nr 16	1936 sierpień 20, [bm.] – Notatka służbowa przewodniczącego Kazachskiego Rejonowego Komitetu Lasu i Spływu Leonida Kurganowa do kierownika Wydziału Przemysłowo-Transportowego Kazachskiego Rejonowego Komitetu WKP(b) Piotra Brikulsowa dotycząca braku środków na prowadzenie pracy kulturalno-masowej wśród deportowanych	73
Nr 17	Po 1936 wrzesień 26, [bm.] – Raport przedstawicieli Komisji Kontroli Partyjnej Komitetu Centralnego WKP(b) O.A. Ziejnałowa i Michaiła Wielikanowa zaprezentowany przewodniczącemu tejże komisji Nikołajowi Jeżowowi, dotyczący realizacji uchwały Komitetu Centralnego WKP(b) w sprawie wysiedlenia polskich i niemieckich gospodarstw z USRS do obwodu karagandyjskiego KASRS oraz ich zakwaterowania	75
Nr 18	1936 październik 11, [bm.] – Notatka służbowa zastępcy naczelnika Gułagu Izraila Plinera dla ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa dotycząca przesiedlenia do KazSRS deportowanych z Ukrainy i stworzenia im warunków bytowych	78
Nr 19	1936 październik 19, [bm.] – Zapytanie zastępcy naczelnika Gułagu Izraila Plinera skierowane do zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Matwieja Bermiana w sprawie możliwości podjęcia przez młodzież z osiedli pracy nauki w szkołach średnich i wyższych	81
Nr 20	1936 listopad 11, [bm.] – „Uściślony plan finansowania budownictwa i przedsięwzięć w zakresie zagospodarowania ukraińskich przesiedleńców rozsiedlonych w obwodzie północnokazachstańskim Kazachstanu w 1936 r.”	82

Nr 21	Po 1936 listopad 25, [bm.] – Raport zastępcy naczelnika Gułagu Izraela Plinera dla ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa w sprawie przesiedlenia, zakwaterowania i stworzenia warunków bytowych deportowanym z Ukrainy skierowanym do KASRS	84
Nr 22	1937 marzec 28, Ruzajewka – Pismo przewodniczącego Ruzajewskiego Rejonowego Komitetu Wykonawczego Madija Mustafina do przedstawiciela Północnokazachstańskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego D. Urazowa w sprawie pomocy żywnościowej dla deportowanych	89
Nr 23	1937 kwiecień 10, Nowo-Suchotino – Pismo sekretarza Krasnoarmiejskiego Komitetu Rejonowego WKP(b) G. Patylicyna do sekretarza Północnokazachstańskiego Komitetu Obwodowego WKP(b) S. Siegizbajewa w sprawie delegowania komunistów do prowadzenia pracy masowo-politycznej wśród deportowanych	90
Nr 24	1937 kwiecień 17, Ałma-Ata – Pismo zastępcy przewodniczącego Ałmaackiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego Siergieja Warowa do sekretarza Kazachskiego Komitetu Rejonowego WKP(b) Lewona Mirzojana w sprawie pożyczki żywnościowej dla deportowanych	93
Nr 25	1937 maj 2, Nowo-Suchotino – Pismo sekretarza Krasnoarmiejskiego Komitetu Rejonowego WKP(b) G. Patylicyna do sekretarza Północnokazachstańskiego Komitetu Obwodowego WKP(b) S. Siegizbajewa w sprawie uzyskania wytycznych odnośnie do pomocy z zagranicy dla deportowanych	94
Nr 26	Przed 1937 maj 3, Pietropawłowsk – Notatka służbowa przewodniczącego Północnokazachstańskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego Fiodorowicza Stiepanowa dla przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRS Wiaczesława Mołotowa dotycząca kwestii budownictwa na potrzeby deportowanych z Zachodniej Ukrainy w obwodzie północnokazachstańskim	96

Nr 27	1937 maj 7, Nowo-Suchotino – Uchwała Krasnoarmiejskiego Komitetu Rejonowego WKP(b) Kazachstanu dotycząca nastrojów politycznych w osiedlach dla deportowanych	97
Nr 28	Po 1938 styczeń 1, Pietropawłowski – Informacja Północnokazachstańskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego WKP(b) na temat liczby deportowanych osiedlonych w rejonach obwodu północnokazachstańskiego	101
Nr 29	1939 maj 19, [bm.] – Raport naczelnika Wydziału Osiedli Pracy Gułag Michaiła Konradowa złożony zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Wasilijowi Czernyszewowi dotyczący propozycji stworzenia ewidencji deportowanych z Ukrainy	103

Deportacje we wspomnieniach

Rafalina Janczyszyna, 19 maja 2016 r., Ałma-Ata, Kazachstan	105
Rozalia Mironowa (Głowacka), 12 maja 2015 r., Krasnodolsk, Kazachstan	110

Deportacje obywateli polskich do Kazachstanu

w latach 1940–1941	117
---------------------------------	-----

Dokumenty

Nr 1	1940 marzec 7, [Moskwa] – Dyrektywa nr 892/B ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Ławrientija Berii dla ludowych komisarzy spraw wewnętrznych USRS i BSRS o wysiedleniu do Kazachstanu członków rodzin byłych oficerów armii polskiej, przetrzymywanych w obozach dla jeńców wojennych i w więzieniach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi	117
Nr 2	1940 marzec 27, Pawłodar – Uchwała Pawłodarskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Kazachstanu dotycząca rozsiedlenia w obwodzie pawłodarskim członków rodzin represjonowanych i prostytutek	122

Nr 3	Po 1940 kwiecień 2, [bm.] – Fragment informacji naczelnika Wydziału Osiedli Pracy Gułagu Michaiła Konradowa dotyczący rozsiadlenia deportowanych w krajach i obwodach Kazachstanu, według stanu z 1 kwietnia 1940 r.	124
Nr 4	1940 kwiecień 10, [Moskwa] – Uchwała Rady Komisarzy Ludowych ZSRS zatwierdzająca „Instrukcję o wysiedleniu z zachodnich obwodów USRS i BSRS osób wskazanych w uchwale Rady Komisarzy Ludowych ZSRS z 2 marca 1940 r. nr 289-127 s” przedstawioną przez NKWD	125
Nr 5	1940 kwiecień 15, Pawłodar – Wykaz rejonów obwodu pawłodarskiego zasiedlanych przez deportowanych	128
Nr 6	1940 maj 17, Pawłodar – Uchwała Pawłodarskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Kazachstanu dotycząca rozsiadlenia z Pawłodaru i rejonu pawłodarskiego administracyjnie zesłanych	129
Nr 7	Przed 1940 wrzesień 10, Pawłodar – Notatka specjalna naczelnika Zarządu NKWD w obwodzie pawłodarskim Gieorgija Marsielskiego i naczelnika I Wydziału Ekonomicznego Zarządu NKWD D.G. Moskwitina dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych KazSRS Nikołaja Bogdanowa dotycząca stanu usług komunalnych dla deportowanych w kombinacie „Majkain-Zołoto”	130
Nr 8	Po 1940 wrzesień 25, Pawłodar – Informacja o polskich deportowanych rozmieszczonych i zatrudnionych w obwodzie pawłodarskim	134
Nr 9	1940 październik 21, Kustanaj – Uchwała biura Kustanajskiego Obwodowego Komitetu KP(b) Kazachstanu dotycząca zatrudnienia i warunków mieszkaniowo-komunalnych administracyjnie zesłanych do obwodu kustanajskiego z zachodnich obwodów USRS i BSRS	139

Nr 10	1940 październik 22, Ałma-Ata – Fragment notatki służbowej ludowego komisarza spraw wewnętrznych KazSRS Aleksieja Babkina i jego zastępcy Fiodora Charitonowa do ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Ławrientija Berii dotycząca rozmieszczenia, zatrudnienia i stanu pracy agenturalno-operatywnej wśród deportowanych z zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi	141
Nr 11	1940 listopad 23, Ałma-Ata – Uchwała Komitetu Centralnego KP(b) Kazachstanu dotycząca zatrudnienia deportowanych z zachodnich obwodów USRS i BSRS	161
Nr 12	Po 1940 listopad 27, [Moskwa] – Notatka służbowa zastępcy ludowego komisarza metalurgii kolorowej ZSRS Dymitra Boczkowa dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Wasilija Czeryszewa dotycząca warunków pracy i rozmieszczenia deportowanych	166
Nr 13	1940 listopad 29, Ałma-Ata – Notatka służbowa sekretarza Komitetu Centralnego KP(b) Kazachstanu Nikołaja Skworcowa dla sekretarza Komitetu Centralnego WKP(b) Andrieja Andriejewa dotycząca zatrudnienia deportowanych z zachodnich obwodów USRS i BSRS	168
Nr 14	1940 grudzień 6, Aktiubińsk – Uchwała Aktiubińskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Kazachstanu dotycząca zatrudnienia deportowanych	171
Nr 15	Po 1941 styczeń 1, [bm.] – Fragment informacji zastępcy naczelnika Zarządu Poprawczych Kolonii Pracy i Wydziału Osiedli Roboczych Gułagu Michaiła Konradowa dotyczący przemieszczania się deportowanych od momentu zasiedlenia	173
Nr 16	1941 styczeń 14, Ałma-Ata – Podanie z prośbą o pomoc uciekiniera Polaka M.Ch. Ostrzegi skierowane do posła Rady Najwyższej ZSRS Nikołaja Skworcowa	174

Nr 17	1941 styczeń 14, Ałma-Ata – Podanie z prośbą o pomoc uciekiniera z Polski N.M. Kuperberga do posła Rady Najwyższej ZSRS Nikołaja Skworcowa	175
Nr 18	1941 styczeń 15, [bm.] – List uciekinierów, obywateli polskich, skierowany do posła Rady Najwyższej ZSRS Nikołaja Skworcowa	176
Nr 19	1941 styczeń 30, Pieszkowskoje – Notatka służbowa sekretarza Pieszkowskiego Komitetu Rejonowego KP(b) Kazachstanu K.T. Szumary dla sekretarza Kustanajskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Kazachstanu Czernijazowa dotycząca zatrudnienia i stworzenia warunków mieszkaniowo-komunalnych deportowanym z zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi.....	178
Nr 20	1941 maj 20, Kustanaj – Wypis z protokołu Kustanajskiego Komitetu Obwodowego KP(b) Kazachstanu dotyczący zatrudnienia deportowanych	180
Nr 21	1941 czerwiec 17, [Ałma-Ata] – Notatka służbowa zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych KazSRS P.W. Kadiajewa dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Siergieja Krugłowa dotycząca przyjęcia i rozsedlenia w obwodzie południowokazachstańskim deportowanych z zachodnich obwodów USRS	181
Nr 22	1941 wrzesień 11, Ałma-Ata – Informacja zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych KazSRS Nikołaja Bogdanowa dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Wasilija Czernyszewa w sprawie przybycia deportowanych z zachodnich obwodów USRS, BSRS, Mołdawskiej SRS oraz krajów nadbałtyckich	183
Nr 23	1941 listopad 27, [Moskwa] – Notatka służbowa naczelnika Gułagu Wiktora Nasiedkina dla zastępcy ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Wasilija Czernyszewa dotycząca rozmieszczenia deportowanych	186

Nr 24	1941 grudzień 8, Czimkient – Decyzja Południowo-kazachstańskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego w sprawie przetransportowania deportowanych Polaków znajdujących się na stacji Badam	187
Nr 25	1942 styczeń 2, Pietropawłowsk – Pismo kierownika Sektora Operatywnego Północnokazachstańskiego Komitetu Obwodowego Czernobyła do pomocnika sekretarza Komitetu Centralnego KP(b) Kazachstanu A. Ja. Igidowej w sprawie deportowanego Mejera Isakowicza Świeckiego	189
Nr 26	1942 styczeń 22, Czimkient – Uchwała Południowo-kazachstańskiego Obwodowego Komitetu KP(b) Kazachstanu i Obwodowego Komitetu Wykonawczego dotycząca rozmieszczenia polskiej dywizji na terytorium obwodu południowokazachstańskiego	190
Nr 27	1942 styczeń 28, Ałma-Ata – Informacja NKWD dotycząca ogólnej liczby polskich obywateli rozmieszczonych na terenie tego kraju	192
Nr 28	1943 styczeń 26, [Moskwa] – Informacja starszego inspektora Wydziału Pracy i Specjalnych Osiedli Gułagu Dory Grinberg w sprawie deportowanych	193
Nr 29	1942 kwiecień 21, Aktiubińsk – Materiały Dżurunskiego Rejonowego Komitetu Wykonawczego dla Aktiubińskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego dotyczące wyposażenia domu dziecka dla Polaków	198
Nr 30	1944 maj 31, [bm.] – Notatka prasowa „Szkoły dla polskich dzieci”	200
Nr 31	1944 sierpień 7, [Bałchasz] – Decyzja Bałchaskiego Miejskiego Komitetu Wykonawczego w sprawie otwarcia szkoły polskiej w mieście Bałchasz	201
Nr 32	1944 wrzesień 6, Kyzyl-Orda – Decyzja Kyzyl-Ordyńskiego Obwodowego Komitetu Wykonawczego w sprawie otwarcia domu dziecka dla polskich dzieci w mieście Kyzyl-Orda	202

Nr 33	1944 październik 6, Ałma-Ata – Uchwała Rady Komisarzy Ludowych KazSRS dotycząca kwestii nielegalnego wykorzystania ładunków charytatywnych nadesłanych dla polskich obywateli	209
Deportacje we wspomnieniach		211
	Bogusław Sałęga-Staszecki, 20 października 2012 r., Kraków, Polska	211
	Bogdan Doniszkowic, 19 kwietnia 2018 r., Olsztynek, Polska	217
Wykaz wybranych osób		227
Wykaz skrótów		232
Bibliografia		234
Indeks osób		238
Indeks geograficzny		242
Summary		247

Wstęp

Pomysł na tę książkę zrodził się w czasie spotkania dyrektora Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku z dyrektorem Archiwum Prezydenta Republiki Kazachstanu. W rozmowie nawiązano do kwestii braku powszechnej znajomości dokumentów dotyczących deportacji Polaków do Kazachstanu, które znajdują się w tamtejszych archiwach. Chociaż są one dostępne dla polskich badaczy, przeprowadzenie kwerendy jest utrudnione z uwagi na odległości i koszty, a także brak wystarczającej znajomości języka rosyjskiego, w którym dokumenty te są napisane. Z uwagi na to Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku postanowiło opublikować je w tłumaczeniu na język polski, aby stały się bardziej dostępne dla naukowców oraz wszystkich osób zainteresowanych losem Polaków w Kazachstanie.

Książka składa się z trzech części. Pierwsza z nich, stanowiąca przyczynek do tej tematyki, ma na celu przybliżenie przebiegu najważniejszych fal deportacji obywateli polskich do Kazachstanu, prezentację szacunków dotyczących liczby wywiezionych osób, a także zobrazowanie czytelnikowi okoliczności, w jakich przebiegały wszystkie deportacje obywateli polskich do Kazachstanu. Pozostałe dwie zawierają dokumenty dotyczące dwóch największych fal deportacji. Ich cezurę końcową stanowi 1944 r., gdyż późniejsze, znajdujące się w kazachstańskich archiwach, do których dotarł autor, dotyczą już wyłącznie kwestii powojennych „repatriacji”.

Druga część książki to wybór dokumentów dotyczących deportacji, przechowywanych w Archiwum Prezydenta Republiki Kazachstanu w Ałma-Acie oraz w zasobach jego filii w całym Kazachstanie. Materiały te zaprezentowano w dwóch rozdziałach – *Deportacje Polaków do Kazachstanu do 1939 r.* oraz *Deportacje obywateli polskich do Kazachstanu w latach 1940–1941*. Większość z nich jest publikowana po raz pierwszy w języku polskim¹. Około 60%

¹ Po rosyjsku część z nich ukazała się w następujących zbiorach dokumentów: *Iz istoriji deportacij. Kazachstan. 1935–1939 gg: sbornik dokumentow*, t. 2, ried. W. Szepel, Ałma-Ata 2014; *Iz istoriji dieportacij. Kazachstan. 1939–1945 gg: sbornik dokumentow*, t. 3, ried. K. Alimgazinow, Ałma-Ata 2018 (ze względu na brak środków tom 3. został wydany tylko w wersji elektronicznej na płycie CD). Właśnie te publikacje stały się podstawą do zestawienia przedstawianego zbioru dokumentów.

przedstawionego materiału nie było wcześniej prezentowane, pozostałe zaś ukazały się tylko w języku rosyjskim w specjalistycznych wydawnictwach nakładem niekiedy zaledwie 150–300 egzemplarzy. Wyborowi dokumentów pod względem tematycznym przyświecało jak najszerze, a jednocześnie przystępne dla czytelnika, ukazanie wątków związanych z deportowanymi. Dlatego też nie było możliwości przedstawienia wszystkich kwestii w sposób wyczerpujący.

Uzupełnieniem prezentowanych źródeł archiwalnych są relacje świadków historii, które pochodzą ze zbiorów Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku. Materiał zbierano podczas wyjazdów służbowych na terenach Polski i Kazachstanu w formie wywiadów. Również one są prezentowane po raz pierwszy. Wcześniej tylko pojedyncze fragmenty wspomnień zostały wykorzystane na wystawie stałej Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku oraz w audycjach radiowych. Relacje są przedstawione w skróconych wersjach, odpowiednio przeredagowanych w celu usystematyzowania chronologii i zakresu tematycznego. Poprawiono w nich również stylistykę oraz błędy gramatyczne, nie wpływając jednak na treść przekazu.

Dokumenty zostały usystematyzowane na podstawie tematyczno-chronologicznej. Prezentowany zbiór jest zróżnicowany, zawiera m.in.: dokumenty dyrektywne, stenogramy narad kierowniczych odpowiedzialnych za przeprowadzenie deportacji, protokoły z posiedzeń biur partyjnych, oficjalną korespondencję, listy poszczególnych obywateli, raporty. Dla komfortu czytelników i czytelności prezentowanych materiałów archiwalnych dokonano w nich, poza kilkoma zaznaczonymi przypadkami, korekty błędów językowych. Zmiany te nie wpłynęły jednak na ich narrację. Tytuły dokumentów zaprezentowanych w książce zostały opracowane przez autora celem uczynienia przedstawionej w poszczególnych dokumentach treści.

Dodatkowym materiałem, pokazującym życie deportowanych Polaków w Kazachstanie, są przedstawione w książce zdjęcia i rysunki. Liczba fotografii jest niewielka, ponieważ władze sowieckie wprowadziły zakaz posiadania aparatu fotograficznego. Dlatego też część deportowanych zostawiła po sobie rysunki przedstawiające życie codzienne i krajobrazy. Zdjęcia z tego okresu wykonano w tajemnicy albo drogą oficjalną, po otrzymaniu zezwolenia władz, co rzutuje na obiektywizm przedstawionego materiału.

Niniejsza książka nie powstałaby, gdyby nie życzliwa pomoc udzielona mi przez wiele osób w trakcie jej przygotowywania. Gorące podziękowania składam przede wszystkim dyrekcji Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku – dr. Karolowi Nawrockiemu i dr. hab. Grzegorzowi Berendtowi, prof. UG. Dyrekcji Archiwum Prezydenta Republiki Kazachstanu w Ałma-Atie –

Jamiliyi Abdukadyrovej i prof. Borisowi Japarovi – dziękuję za inspirację do podjęcia prac nad publikacją i udostępnienie dokumentów. Podziękowania za wnikliwą recenzję naukową składam dr. hab. Albinowi Głowackiemu, prof. UŁ, oraz dr. hab. Danielowi Boćkowskiemu, prof. UwB. Wyrazy wdzięczności kieruję także do wszystkich osób wspierających mnie podczas prowadzonych kwerend w Polsce i w Kazachstanie – uczestniczących w udostępnianiu, a także opracowywaniu naukowym dokumentów – oraz dzielących się ze mną cennymi uwagami. Są to: Kairat Alimgazinov, Zhibek Baikash, Yevgeniya Chilikova, Yelena Gribanova, Wojciech Łukaszun, Raushan Mirzakulova, Symbat Shaizhanova, Mukhammed Zhylgeldinov oraz Anargul Zulkasheva. Za profesjonalną opiekę nad stroną wydawniczą książki bardzo dziękuję Agacie Piedziewicz i Natalii Maliszewskiej.